

छत्रपती शिवाजी महाराजांची शेतसारा आकारणी पध्दत

प्रा.राजेंद्रसिंग हिरासिंग देवरे

प्रमुख, इतिहास विभाग

श्री व्यंकटेश महाविद्यालय देऊळगाव राजा, जि. बुलडाणा

Email : devare.raj@rediffmail.com

सारांश

‘शेतकरी गरीब तर राजा गरीब आणि राजा गरीब तर राज्य गरीब’ या तत्कालीन अर्थनीतीनुसार शिवाजी महाराजांनी राज्याच्या दृष्टीने शेतक-यांचे महत्त्व ओळखले होते. म्हणून त्यांनी परंपरागत चालत आलेल्या व्यवस्थेनुसार कार्यरत जमीन महसूलाशी संबंधित अधिका-यांचा बंदोबस्त करून शेतक-यांना अधिकची जमीन लागवडीखाली आणण्यासाठी आर्थिक मदत केली, मात्र जोपर्यंत शेतसारा आकारणी व वसूलीच्या संदर्भातील शेतक-यांचे प्रश्न सुटत नाही, तोपर्यंत शेती उत्पादनात वाढ होणार नाही, याची पूर्णपणे जाणिव असल्याने शिवाजी महाराजांनी प्रचलित शेतसारा

आकारणी पध्दतीत परिवर्तन करण्याचे ठरविल्याचे दिसते.

नवीन पध्दतीने शेतसारा निश्चित करण्यापूर्वी प्रथम अंदाज पत्रक तयार केले जाई. त्यानंतर गावक-यांच्या सहकार्याने जमिनीची मोजणी करून प्रतवारीनुसार पिक पाहणी आणि त्यानंतर उत्पादनाचा अंदाज घेऊन सारा आकारणी करण्यात येत असे. या सारा आकारणीत आपल्यावर अन्याय झाला, अशी शेतक-याची तक्रार असेल तर त्यामध्ये दुरुस्ती करून पुन्हा नव्याने शेतसारा आकारणी करून शेतक-यांची तक्रार दूर करण्याची तरतूद होती. साधरणतः एकूण उत्पादनाच्या 2/5 (40%)

सारा आकारणीचे प्रमाण होते. नगदी आणि जिन्नस स्वरूपात सारा वसूल केल्या जाई. या संदर्भात शेतक-यांवर अन्याय होऊ नये, अशी शिवाजी महाराजांची आपल्या अधिका-यांना असलेली सक्त

ताकीद आणि संकट काळात शेतक-यांना शेतसारा आकारणीतून सुट देण्याचे धोरण, यामुळे महाराजांची ही नवीन शेतसारा आकारणी पध्दत अधिक लोकाभिमुख झाल्याचे दिसते.

KEYWORDS : भारत, छत्रपती शिवाजी महाराज, शेतसारा, आकारणी पध्दत, ज्ञान